

A *Jelenkor* 1996-os Baka István-
emlékszámban az akkor még csak
szétszórtan, napilapokban, folyóir-
atokban fellelhető Baka-publicisztika-
káról szóló szép cikkében Bombitz
Attila a lehető legpontosabban fo-
galmazott: „belőlük majdhogynem
hiányzik a verseire oly jellemző ső-
tét, baljós, apokaliptikus hangnem”.
„Majdhogynem”, hiszen nem nehéz
kigyűjteni a kötetből jó néhány ső-
tét, baljós képet: hogy a mai Buda-
pest „a Trianon előtti Magyarország
pusztuló emlékműve”, hogy a „Bal-
kán kapuja lettünk, pontosabban
egy ábszurd személim”, hogy kietlen
betonkalitákban próbáljuk keresni
Istent (már igazi, a kozmikus világ-
rendet tükröző házaink sincsenek,
pince-pokollal és padlás-mennyor-
szággal), hogy „percekben belül meg-
érkezik a történelem expressze”, és
péppé zúz bennünket, s hogy „Euró-
pa is megöregedett”, „egyre nehe-
zebben vonszolja magát...”

Ráadásul az egész első ciklus már-
tír orosz írókról szól (a párbajban
megölt Puskinról, a vesztőhelyre ve-
zetett Dosztojevszkijről, a kivégzett
Gumiljovról, az öngyilkos Jeszenyin-
ről és Cvetajevéről, a lágerban el-
pusztított Mandelstamról), a követ-
kező főleg száműzöttekről (Hoda-
szevicsről, Brodskijról, Venclová-
ról), aztán jön egy erőteljes írás Szé-
chenyi István pokláról (ami „a mi
poklunk”), García Márquez kapcsán
egy kis szösszenet a zsarnokságokról
(benne olyan gyöngyszemmel, hogy
„A mi vezetőink többnyire fatökök
voltak”), a kötetet záró néhány elbe-
szélésben pedig találunk víziót a vi-
lágpusztulásról (igaz, egy adomába
ágyazva) és álmat a személyes halál-
ról („megértettem, hogy halott va-
gyok magam is, kőszá léleként já-
rom az üres folyosókat”)...

És – még egyszer ráadásul – több
írásban is felbukkan a költő konok
őnpusztításának motívuma (mi ez,
ha nem baljós?): „aki verset ír, önma-
gát égeti”, „konokul, leszeggett fejjel
megy előre, a pusztulásba” stb. Ezek
után talán furcsán hangzik, hogy a
kötet mégis derűt, majdhogynem
boldogságot áraszt, de legalábbis a
jól végzett munka örömet, hangsú-
lyos titlétet és ithonlétet (pedig mi-
lyen sok versének alapmotívuma az
egzisztencialista világba-vetettség-ér-
zés!), s paradox módon még a haza-
es nemzetostorozó motívumok is ezt
erősítik – van valami sírnivalóan ar-
chaikus-anakronisztikus Baka adys
hazafiságában: hogy ilyeneket még –
mármint ilyen színvonalon! (már ha

Ketten egy új könyvről

■ Baka István: Az idő térképjelei, Jelenkor, 1999. 124 oldal, 990 Ft

M. NAGY MIKLÓS:

Tragikum és derű

az érzésnek lehet színvonala) – érez-
ni tudjon valaki! Az ember hirtelen-
jében azt gondolná, hogy csak Baka
István költészete okozza az optikai
csalódást: a *Tájkép fohással* című
Baka-összes letaglózó létélményírája,
apokalipszisvárása, Isten elleni ko-
nok haragvása mellett minden más
megszelídül, derűsnek tűnik – még a
költő prózája-publicisztikája is. De
igazából Baka István költészetéből
sem hiányzik teljesen az a derű, ame-
ly ennek a kötetnek a domináns
hangja: a makacs ragaszkodás a kö-
tött formákhoz és a rímekhez egy-
ben a világ rendbeszédhetőségének
hitét is jelenti talán (de legalábbis
ezt a hatást kelti), a maszkok (Háry
János, Yorick, Sztjepan Pehotnij
stb.) játékoságot sugallnak, vagy ta-
lán még inkább a lét örömet, habzso-
lást, a mindent-kipróbálás gyermeki
mohóságát, s talán még valami fura
büszkeséget is érezni, főleg akkor,
amikor Baka Istennel vitatkozik (oly-
kor meg-megriadva, aztán meghu-
nyázkodást játszva, hogy utána csak
annál dühösebben dörrenjen rá, de
néha és legeslegvégül azért megalá-
zkodva mégis): mégsem lehet olyan
borzasztó az a világ, amely szóból s
képekből szövődött, s ezek úgy tud-
nak megszólalni és összeállni benne,
ahogyan az ő verseiben...

A Baka költészetére való átkapcsol-
ás alighanem elkerülhetetlen min-
den olyan írásban, amely alaposab-

ban és elemzőbben járja körül e kar-
csú kötetnyi publicisztikát, hiszen az
óhatatlanul felvetődő kérdésre, már-
mint hogy van-e valami unikális ben-
ne, vagy pedig csak melléktermék,
amely segít a verseket érteni-értel-
mezni, de annál nem sokkal több a
szerepe, azért ez utóbbi inkább a vá-
lasz még akkor is, ha a kötetet záró
néhány elbeszélés felvillantja egy ra-
gyogó novelláskötet lehetőségét (bár
olyan novellát, mint ezek, viszonylag
sokan tudnak írni – Baka-verset vi-
szont csak ő tudott). Amihez persze
rögtön hozzá kell tenni, hogy azért
minden írásban megcsillan a költői
gondolkodás bátorságának vagy a
Baka-féle erőteljes képalkotásnak va-
lami kis szilánkjai: rögtön az elsőben
például már-már azt hinnénk, hogy
egyszerűen csak elmeséli Puskin éle-
tét (az orosz költőkről szóló írásk fő
funkciója annak idején kétségkívül
afféle ismeretterjesztés volt), aztán
mégiscsak jön egy mondat, amit
nem lehet elfelejteni: „Meghalni a
szeretett nő becsületéért egy buzi ke-
ze által – milyen méltatlan vég!”

A legtöbb világosan, közérthetően
kifejtett gondolat persze arra csábít,
hogy felüssük Baka István verseit, és
megkeressük azokat a strófákat, ahol
ugyanazt – vagy majdnem ugyanazt –
szenvedélyesebben, végletesebben,
valamilyen meghökkenítő metaforá-
ban mondja el. A kevés kivétel egyike
A káosz árvái, a kötet 1994-ben szüle-

tett záróírása, amely felidézi ugyan az
1988-ban írt *Post aetatem vestram* cí-
mű, Jozsef Brodskij ihlette vers egyik
motívumát: „szegény magyar, ki –
hetven éve már – sarokban térdelek
Európa szegletén”, de a publicisztika-
ban Baka a magyarság-európaiság
kérdését olyan szenvedéllyel bontja
ki, mint a költészetében sehol (Blok
Szkitálja juthat eszünkbe róla): „Erő-
szakkból születünk, az Európa lágy al-
sótetébe falloszként behatoló hatal-
mak nemzettek... Ezért vagyunk
ilyen zavartak, alázatosak, meghu-
nyázkodásunk mélyén ezért parázs-
lik a gyűlölet... elég egy szigorú pil-
lantás, máris szűkülve húzódnak vi-
sza hitvány zugainkba.”

Baka publicisztikai kötete, amely
nagyreszt tisztelgés azoknak a költők-
nek, akiket szeretett, fordított és
akiknek motívumait gyakran felhasz-
nált saját műveiben, természetesen
felveti azt a kérdést is, hogy közülük
kik és hogyan voltak hatással a költe-
szetére. Ennek megválaszolása terje-
delmes tanulmányokat igényel, s a
munka egy részét már elvégezték –
Szöke Katalin például *A költő és mű-
fordító szerepcseréje* címmel ele-
mezte Baka István költészetének
orosz kulturális kódját. Most csak
egyetlen gondolatot vetnék fel ezzel
kapcsolatban: Jozsef Brodskijról azt
írja, „amíg fordítottam, teljesen hatá-
sa alá kerültem”, a már említett
Brodskij-versében pedig azt, „ki

száműzött, mint enmagamban én”.
Szöke Katalin Brodskij hatásáról ír-
va két tényezőt emel ki: a költői szó
metafizikai-egzisztencialis jelentését
(vagyis hogy egy költői nyelvfilozófia
Brodskij hatására jelenik meg Baka
költészetében is), illetve a versinto-
náció közelítését a prózai beszédhez.
De talán nem kevésbé fontos a
Brodskij száműzöttségével érzett ro-
konság, vagy pontosabban az, hogy
egyikük sem fogadta el a mai költő
sorstalanságát, s hogy már egészen fi-
atalon írt verseikben mindketten
szinte kikövetelték maguknak a tragi-
kumot, az Istennel való perlekedés-
hez jogot biztosító személyes tragédi-
át. És azt a jogot is emellett, hogy re-
lativizálódó világunkban a költő
megmaradhaszon moralistának, s
olykor fekete-fehéren láthassa a vi-
lágot, szétválaszthassa a fényt és a ső-
tetséget, egyszóval erkölcsi kérdések-
ben a legfőbb tekintély legyen (ami-
re mellest Baka esetében a felemás
zokni ad felhatalmazást; hogy ez mit
jelent, annak megértéséhez tessék el-
olvasni a *Felemás zokni* című írást).
Mindenesetre Baka publicisztikájá-
ban nem ritka a nánszokat lenyeső
ítélkezés. Dosztojevszkijről azt írja:
„élete végéig egyre erősödő pánszláv
sovinizmusát, a pravoszláv vallás vi-
lágmegváltó erejébe vetett vakhitét
nem fogadhatjuk el (mi, nyugatabbra
élők különösen nem), nyugatabbra
élők különösen nem), de egyes
proféciai, például az összeesküvés-je-
legű forradalmi mozgalmak veszé-
lyességét illetően, igaznak bizonyul-
tak az októberi forradalom után”,
vagy például az orosz költészetet
mandelstami egyértelműséggel osztja
ő is engedélyezett (azaz silány) és
tiltott művekre: „tapasztalatból tu-
dom, hogy az orosz értelmiség színe-
jébe ma is úgy él, mint egykor Dosz-
tojevszkij világmegváltó terveket szó-
vogetó diákjai. Ezért is utáltam meg
a volgás, dácsás, Sztálin-barokk felhő-
karcolókban lakó költőszárokat,
akik az ellenzéki szerepében tetsze-
legtek nyugati útjaikon.”

A Jelenkor Kiadót természetesen
dicséret illeti Baka István életművé-
nek ápolásáért, de annyit talán óvato-
san megjegyezhetek (s nem először
teszem), hogy kiadóink jobban bí-
zhatnak legalábbis a legjelesebb író-
ink-költőink sikerében. Ez a gondo-
san szerkesztett könyv megérdemelt
volna olyan kötést, borítót és fülszö-
veget, amely a Baka István költészetét
kevesbé ismerő olvasók figyelmét is
jobban felhívja arra, hogy a közel-
múlt egyik legnagyobb magyar költő-
jének kötetét veheti kezébe.

PEER KRISZTÁN:

Kortársunk vesszőparipája

Olvasunk oroszokat!

Valamelyik Szív Ernő-tárca után
elhatároztam, beszerezek egy üveg
grúz bort. Valamiért elhittem Ba-
kó Andrásnak, hogy a grúz borok
a legjobbak a világon, és mivel
ilyen ital Budapest borszaküzletei-
ben nem kapható, kénytelen va-
gyok továbbra is hinni neki. A ma-
gam maradi, referenciális olvasás-
hoz szokott módján természetese-
nek vettem, hogy grúz bornak a
grúz bort, Bakó Andrásnak pedig
Baka Istvánt nevezi Szív.

E hitemben csak megerősített
Baka ez évben megjelent posztu-
musz kötete. A tárcákat, könyvis-
mertetőket, rádiós jegyzeteket tar-
talmazó és kissé patetikus címet vi-
selő vékonyka könyvből egy idő-
sebb barát hangját vélem kihallani.
Legalábbis azt képzelem, ilyennek
kell lennie egy idősebb barátnak.
Kesernyés és mulatságos, kicsit ta-
náros, kicsit fáradt, nehezen lelke-
sedő, olyan valaki, akinek hiszünk,
bízunk a tudásában és tapasztalatá-
ban (ami talán ugyanaz). Keveset
beszél magáról, talán szemérmes,
talán már nincsenek kérdései.

Baka írásai annak idején a *Délma-
gyarországban* és a *Népszabadság*-
ban jelentek meg, illetve a Szegedi
Rádióban hangzottak el, nem a szűk
szakmának szólnak tehát, hanem a
nagyközönségnek, ha van még ilyen.
Szerinte van. Ahogy evidens Baka
számára, hogy ő költő (meg persze

műfordító) és ezt tudja róla, ugyan-
úgy evidens az is, hogy az emberek
olvasnak verseket. Élettörténet és
költészet át meg átjárja egymást, Ba-
ka a legkevésbé sem tudományos, és
ez a legszimpatikusabb benne.
Ahogy anekdotázik. Ahogy elmond-
ja, mikor olvasott (és persze rögtön
fordított is – „az olvasás magasabb
szintű, alkotó formája”) először vala-
mit a pályatárstól, és hogy a pályá-

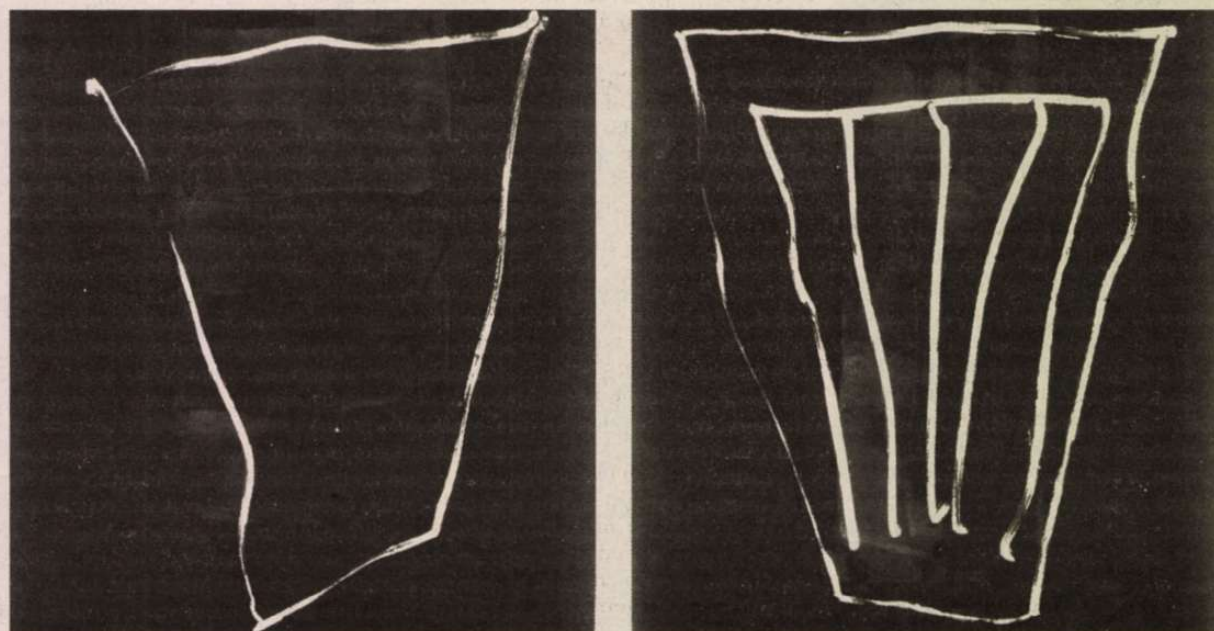
társ milyen sokat ivott (Viktor Szosz-
nora például napi két liter konyakot
– ha valakit ezután sem érdekelnék
a versei, magára vessen). Hogy a fia-
tal Jeszenyin a „rosszindulatú, de na-
gyon nagy író Bunyin szerint azzal
szédítette a lányokat: Ha jó lesz
hozzám, elviszlek a Csekába, és meg-
mutatom, hogyan végzik ki az ellen-
forradalmárokat”, hogy a közveszé-
lyes munkakerülés miatt őt évre

száműzött Brodskij műfordítói
munkásságát a bíróság terhelő kö-
rülménynek ítélte, hiszen „még nem
tudott nyelveket, baráti nyersfordítá-
sok alapján dolgozott, azaz a szovjet
törvények szerint idegen munkát
zsákmányolt ki”.

E könyvismertetés elején azt írt-
am, Baka könyvismertetésekét ír,
tehát nem kritikát, hanem kedvcsi-
nálót. („Az értékelés természetesen
a kritikusok feladata lesz, nekünk
elég bejárni e versvilág tájait...”)
Úgy beszél hozzánk (onnan), ahogy
a fiatalokhoz szokás, elmondja, mit
olvasunk el és miért, de azt már
nem, mit fogunk majd olvasni, nem
a versekről beszél, hanem a költő
„hangjáról”. És közben nem bújik el
a mondandója mögé, méltatlanko-

dik, mert nincs magyar nyelvű Pus-
kin-összkiadás, aktualizálja García
Márquezt, hogy komcsizhasson egy
kicsit, magabiztos szerénységgel él-
celődik fiatalkori felszégességén. Ha
az ismerőséről ír, beszél az ismeret-
ségről is, de háttérbe húzódik,
„nagy költőket jobb a verseikből
megismerni, a személyes találkozás
gyakran kiábrándító”.

Szív Ernővel kezdtem, vele feje-
zem be, ezt tette a kötet szerkesztője
is. (Egyetlen melléfogása, hogy nem
hagyta érintetlenül az írásk idő-
rendjét – „Legutóbb Nyikolaj Gu-
miljov orosz költőről beszéltem...” –
kezd bele harminckét oldallal a Gu-
miljovról szóló írás után új előadásá-
ba Baka. A ciklusokba szerkesztés e
helyt már csak azért sem szerencsés,
mert ha valaki egyszer meghallja Ba-
ka „hangját”, legalább annyira ki-
váncsi lesz rá, mint arra, amit
mond. Követni szeretné.) Szóval
Darvasi. Nem veszi fel a telefont,
kénytelen vagyok bízni az emlékeze-
temben. És az emlékezetem (vigyá-
zat, csaló!) azt diktálja (súgja), volt
egy Szív Ernő-tárca Bakó altatóorvo-
sáról, aki álmokat gyűjtött, és abban
a tárcában Bakó – mert szegyelette,
hogy nem álmódott – kitalált maga-
nak egy álmot. Bakánál viszont Ba-
kó (*Esti Kornél tükörbe néz*) nem
hazudik (magának miért is), hanem
ír, a doktornő bevonul az „ébremlét
álmai” közé, már nem is fontos (de-
hogynem – a tárca többek közt ép-
pen referencialitásban különbözik
a novellától), volte-e műtét és alta-
tás, elfelejthető. Hogy is mondja
Venclova és Brodskij barátságáról
Baka? „Talán a Goethe-Schiller és a
Petőfi-Arany barátsággal együtt tár-
gyalják majd a jövő század irodalom-
történetét.” Meg kéne írni újra azt
a *Berlini fekete füzetet*. Teleírni.

Nádler István munkái